

Oftalmolojide Dil Birlikteliği ve Türkçe'miz

Reha Ersöz (*)

Yabancı kültürlerin her alanda istilasına uğrayan ülkemizin ulusal dili de bu istila girişimlerinden nasibini almaktadır. Çeşitli toplum kesimlerinin vurdumduymazlığı yüzünden yozlaşma boyutlarına ulaşmış bu tehditler; yazılı basın, radyo ve televizyonlar sayesinde ülkenin en ücra köşelerindeki insanımıza kadar ulaşır hale gelince, tabela ve reklam panolarında neredeyse Türkçe kelime bulamaz hale geldik. Firma isimlerine, imalat ürünlerine, otellere, konut ve işyeri sitelerine kendi dilimizce isimler konulması "out" oldu. Daha da ötesi, bu isimleri Amerikalıların telaffuzu ile okumayı marifet haline getirdik.

Dünyayı sarmakta olan küreselleşme akımında; sermayesiyle, dev şirketleriyle, kitle iletişim araçlarıyla yapılan topyekün saldırıya karşı koymalı mıyız? Hiçbirimiz bu soruya "hayır" cevabı vermeyecektir herhalde. Ulu önderimiz: "Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır." ve "Türk ulusunun ulusal dili ve ulusal benliği bütün yaşamına egemen olacaktır." sözleri ile bize bu alanda yol gösteren ışık yakmaktadır (1).

Nurullah Ataç'a göre "Dil, bir uygarlık olayıdır. Bir uygarlığın kurduğu dil, başka bir uygarlığın düşüncüklerini söyleyemez, yetmez onu söylemeye." (1).

Dilimizden vazgeçmeyi düşünmeyeceğimize göre, şu soruların cevabını bulmalıyız: Bu konuda kimler ve ne şekilde uğraş vermelidirler? Bu mücadelede başarı gösterme şansımız nedir?

50'li yıllarda Peyami Safa şöyle demektedir:

"Kendi kendine bırakılan bir dil ne sadeleşebilir, ne özleşebilir, ne de zenginleşebilir. Her ileri ülkede akademiler, dil dernekleri, üniversiteler, bilginler ve sanatkarlar, hem toplu, hem de ayrı ayrı, dilin özleşme-

sine ve zenginleşmesine çalışmışlardır. Devlet onları desteklemiştir. Resmi ve yarı resmi kuralların, bilginlerin ve sanatkarların yarattığı terimler ve kelimeler, okul yolu ile bilim ve edebiyat diline girmeseydi, sözlüklerde yer almasaydı, ileri millet dillerinin şahsiyet kazanmasına da zenginleşmesine de imkân olamazdı." (1).

Neden yabancı kökenli sözcükler kullanıyoruz?

Özellikle batı tıbbının ülkemiz topraklarında uygulanmaya başlandığı Mekteb-i Tıbbiye-yi Şahane döneminde Fransızca okutulan dersler, daha sonraki yıllarda Latince kökenli tıp terminolojisinin standart kabul edilmesi, tıp eğiticisi konumundaki hocaların Fransızca, Arapça ve daha sonra da İngilizce dillerine eğilimleri hekimlerin eğitimlerini etkilemiştir. Latincenin dışında, önce Fransızca, sonra da İngilizce dillerininin, tıp eğitimi ve tıbbi literatürde oluşturdukları hakimiyetler dalgalar halinde Türk tıp dilinin istilasına neden olmuştur. Bütün bunlar yetmezmiş gibi özenti sonucu, halihazırda Türkçe'de var olup ve zaten kullanılmakta olan sözcüklerin yabancı karşılıklarını kullanma eğiliminin de ileri boyutlara erişmiş olduğu da bir gerçektir.

Büyücülük, din adamlığı, bilim adamlığının birbiriyle iç içe olduğu onbinlerce yıllık insanlık tarihinde bu meslek gruplarının; anlaşılmaz ve gizemli olmak, halkın anlamayacağı sözcükler kullanmak geleneklerinin hekimler tarafından da hemen her çağda benimsenmiş olduğunu görüyoruz. Bu da sorunumuzu artıran başka bir unsurdur.

Bilim dili

Bazılarına göre Türkçe, bilim dili olmak için yeterli donanıma sahip bir dil değildir. 75.000 söz varlığına ulaşmış bir dile neden gelişmiş bir dil diyemeyeceğiz ki?

(*) Prof. Dr., Çukurova Üniv. Tıp Fak. Öğretim Üyesi, TOD Çukurova Şube Başkanı

Türk Dil Kurumunun 1945'te çıkardığı birinci baskı Türkçe Sözlük'te 20.000 civarında söz vardı. 1998'de çıkan Türkçe Sözlük'te ise 75.000 söz vardır.(2)

Türkçe, ekler aracılığıyla sözcük türetmeye elverişli bir dildir. Bu özelliğiyle Latinceye benzer. Dolayısıyla bilim dili olmaya çok elverişlidir. Dilimizin bu özelliğini ilk fark eden kişilerden biri yine ulu önderimiz Atatürk olmuştur. Askerlik, geometrik terimlerini dilimizin bu özelliğinden yararlanarak bizzat özleştirmiştir. Tugay, yüzey, yatay, düşey, dikey gibi terimler bu anlayışın örnekleridir.

Savaşım yöntemleri

Herşeyden önce, hiçbir topyekün savaşta güçlü bir toplumsal bilinç oluşturulmadan başarı şansının olmadığını hatırlamamız gerekir. Çok şükür ki dilimize saldırılar şiddetlendikçe bilinçlenen kesimlerin dinginliği artmaktadır. Bu mücadele, toplum olarak hat savunmaları tarzında yapılırken, farklı alanlarda satih müdafaları şeklinde yapılması bir gerekliliktir. Sosyal bilimciler kendi alanlarında, fen bilimcileri kendi alanlarında, iktisatçılar kendi alanlarında bu sorunu çözmeye çalışacaklardır.

Tıpta büyük bir hızla gelişen teknik ve klinik ilerlemeler sonucu göz bilimi alanında da her yıl pek çok yeni terim ortaya çıkmaktadır. Bu yeni sözcükleri, tıp bilminde buluşlar ve gelişmeler sağlayan bilim insanları tarafından kendi dillerinde ortaya atılmış olmaları da çok doğaldır. Bu terimlerin, ülkemizde henüz yaygın kullanılmaya başlanmadan, yani bir anlamda "gümrükte" karşılanıp hızla Türkçe karşılıklarının bulunarak Türkçeleştirilmiş tanımlarıyla dilimize girmeleri başarıya götüren yöntemlerden birisi olarak kabul edilebilir. Nitekim Atatürk'ün TDK'nun uyguladığı bu yöntemden esinlenen Fransız, İsrail, Macar, Fin, Ermeni ve Rus dilcileri kendi ülkelerinde bu uygulamayı gerçekleştirmişlerdir (3). Ülkemizde ise daha sonraki yıllarda, yabancı sözcüklerin Türkçe karşılıklarının zamanında bulunmaması, ya da bulunmasına rağmen "uyduruk dil" korkusundan veya bilimsel terminolojiden uzaklaşma endişesi ile kullanılmalarından kaçınılması bugünkü duruma yol açmıştır.

Bilim insanının, eğitimcinin ve hekimin diline bir kez yerleşen sözcüğün artık değiştirilmesi çok zor olmaktadır. Bu gerçeği görerek, ta 1966 yılında, henüz ülkemiz "computer" ile yeni tanışırken bu aygıtta "bilgisayar" demekte ısrar eden, "yazılım, donanım, bilgi işlem, komut, bellek, işletim, bilişim" gibi bugün hepimizin sorgusuz sualsiz kullandığı sözcükleri dilimize kazandırmış olan kişi, ÖSYM bilişim sisteminin kurucusu Prof. Dr. Aydın Köksal bakın ne diyor: "*Başlangıçta, ben 30-40 ana kavrama Türkçe karşılıklar türetsem, bunların içinden de 3'ü 5'i tutsa bana yeter diyordum. İşin başından beri*

Hacettepe'de işimizi hep Türkçe konuşarak yaptık. 2.500'ün üzerinde yeni sözcük türettim, hepsi tuttu. Bütün bu sözcükler adım adım gündelik konuşma dilimize girdi." Türkçe bilişim dili yarattığımız takdirde dünyadan kopacağımızı ve bilgisayar teknolojisini kullanamayacak hale geleceğimizi iddia eden yabancı uzmanlara verdiği cevap da ilginçtir Prof. Köksal'ın: "*Peki, dünyadan koparsınız diyorsunuz? Bu sefer de kendi halkımızdan kopmaz mıyız?"* (4).

Kendi bilim alanımızda neler yapabiliriz?

Ülkemizde göz hastalıkları alanında önemli bir dil sorununun olduğu, bu sorunun yıllar içinde daha da ciddi boyutlara ulaştığı aşıkardır. Türkçe karşılığı olan sözleri yabancı dildeki haliyle söylemekten gocunmaz, hatta marifet bilir hale geldik. Dilimize uyarlanarak (adapte edilerek) alıntı yapılmış yabancı terimleri birbirinden çok farklı şekillerde yazıp söyleyenlerden hangisinin doğru olduğuna karar veremedik. Sözde Türkçe yazdığımız bilimsel yazılarımızı ya da slaydlarımızı okuyan yabancıların çevirmene bile gerek duymadan anlayabilecekleri garip bir dil oluşturduk. Özetle, bizden önceki kuşaklardaki birçok hocamızın dilimizi kullanmalarında gösterdikleri özeni daha sonraları devam ettiremediğimizi açık yüreklilikle söylemeliyim.

Oftalmolojide dilin kullanımında üç sorun öne çıkmaktadır:

(1) Türkçe sözlü ve yazılı ifadelerde; anlatım (kompozisyon), dilbilgisi (gramer) ve yazım (imla) kurallarına uyum gibi konularda yeterince özenli davranılmamaktadır.

(2) Kullandığımız sözcüklerin, özellikle yeni terimlerin hemen tamamı yabancı kökenlidir. Bu terimlerin halka anlam ifade edecek şekilde Türkçe karşılıkları yeterince araştırılmamıştır.

(3) Yabancı dillerden uyarlanmış alıntı sözcüklerin sözlü ve yazılı kullanımlarında birliktelik sağlanamamıştır.

Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) önderliğinde yürütülen hekimlik terimlerinin Türkçeleştirme çalışmaları belirli bir aşamaya gelmiştir. Bu çalışmada genel tıp terimlerinin yer alması öngörülmüştür. Özel dal terminolojileri ise daha sonraki aşamaya bırakılmış görünmektedir. Bu yönde göz ve hastalıkları bilimi ile ilgili meslek grupları ve bu alanda çalışan bilim adamlarına çok iş düşmektedir. Bu bağlamda 2003 yılında TOD-EPB, TOD 37.Ulusal Oftalmoloji Kongresi'nde düzenlenmiş olduğu "Oftalmolojide Dil" konulu etkileşimli toplantıda bu konu tartışılmış, bu konuda çalışmak üzere her dönem komisyonlar oluşturulmuş, ancak son aylara

kadar derneğimiz bünyesinde bu yönde neredeyse hiçbir girişim yapılmamış ve bu konu maalesef sürüncemede kalmıştır.

Göz bilimi ve göz hastalıkları hekimlik dilinde sorunları çözmek başkasına değil bu alanda uğraşanlara düştüğünün bilincinde olan bazı meslektaşlarımızın bu alanda çeşitli çalışmaları olmuştur. Bu çalışmalar; soruna parmak basan, kullandığımız sözcüklerinin anlamlarını açıklayan, bunlara Türkçe karşılık arayan, yazımları ya da kısaltmaları hakkında önerilerde bulunan uğraşım-lardır (5,6,7).

Kişisel girişimler elbette çok değerlidir, en azından sorunun ciddiyetini göz önüne sermektedirler. İşin boyutlarına baktığımızda, bu sorunla ancak topyekün bir savaşla başedebileceğimizi görürüz. Birçok alanda diğer uzmanlık derneklerine örnek olmuş olan Türk Oftalmoloji Derneği'ni bu konuda bekleyen önemli görevler beklemektedir. Bu uzun yolda, önce çok iyi bir organizasyonla ve gerçekçi bir strateji izleyenek pekala başarıya ulaşılabilir. Derneğin; bu alana ilgi duyan üyeleri, çeşitli mesleki alanlarda etkinlik gösteren birimleri, düzenlemekte olduğu bilimsel toplantıları, güçlü bir internet sitesi, düzenli olarak yayınlamakta olduğu dergi ve kitapları başta olmak üzere, bu alanda başarıya götürebilecek güçleri ve organları vardır.

Bir seferberlik tarzında yapılacak bu hareketin amaç, hedef ve stratejisinin gerçekçi yapılması başarıda bir ön koşuldur.

Herşeyden önce; camiamızın, engin derinliklere sahip anadilimizin karşı karşıya olduğu büyük tehdidin farkına varması sağlanmalıdır.

Anadilimizi anlatım, dilbilgisi ve yazım yönünden en güzel ve doğru şekilde kullanılması konusunda üyele-rimizde bilinç ve irade oluşturulmalıdır.

Bilim dilimizin zenginleşmesi için gereği yapılmalıdır. Göz bilimi alanında kullanılmakta olan yabancı sözcüklerin mümkün olanlarına Türkçe karşılık bulunması, Türkçeleştirilmesi uygun olmayan terimlerin dilimize en uygun şekilde uyarlanması yöntemleriyle aynı dili konuşmamız sağlanmalıdır.

Bu yönde açılacak bir kampanyada ilk planda; TOD kongreleri, Türk Oftalmoloji Gazetesi ve Tod-Net yer alabilir. Nitekim, TOD 41. Ulusal Kongresi bu kampanyaya "Bilim dalımızda dil birlikteliği ve bilim dili olarak Türkçe" teması ile katılmaktadır. Bu anlayış çerçevesinde; Kongrenin duyuruları, web sayfası ve afişlerinde bu tema işlenecektir. Kongre akışı sırasında toplantı aralarında, afiş ve yol gösterici panolarda bu konuda hazırlanmış sloganlar yer alacaktır. Kongre özet-

leri en iyi Türkçe kullanan bildiri özeti yönünden komisyonca değerlendirilip bir ödüllendirme sistemi kurulacaktır. Serbest bildiri ve posterler, konferans ve panel konuşmaları yine aynı yönden ve özellikle katılımcılar tarafından değerlendirileceği bir sistem kurulacaktır. Kongre süresince bu konuda dilbilimciler ve diğer bilim dallarında ve kendi üyelerimiz arasından yapılacak görevlendirmelerle düzenlenecek konferans, etkileşimli toplantılar ve panellerde bu konu üzerinde durulacaktır.

Tod-Net'te açılmış olan Göz Bilimi Sözlüğü uygulaması, üyelerimiz; yabancı kökenli oftalmoloji terimlerinin Türkçe karşılıkları, uyarlanmış kelimelerin yazımı ile terimlerin kısaltmaları önerilerini alıp, bunların bir kurul tarafından değerlendirilerek, göz ve hastalıkları alanında Türkçe'leştirme ve dil birlikteliği sağlamaya yönelik önemli bir girişimdir.

Türk Oftalmoloji Gazetesi'nin de dilimizin gereksiz yabancı sözcüklerden arınması ve dil birlikteliğimizin sağlanmasında önemli katkıların olacağı açıktır. Özellikle hakemlere gönderilecek metinlerinde makalelerde dilimizin kullanılmasında gösterilen özenin değerlendirilmesine özel önem vermeleri istenerek, derginin belirli sayılarında bilim dili konusunda çalışmalar yapan gerek oftalmoloji, gerekse diğer uzmanlık dallarından bilim adamlarının makalelerine yer verilerek, ve Tod-Net Göz Bilimi Sözlüğü'nde kabul edilmiş terimlerin listelerini yayınlarak bu katkılar üst seviyede tutulabilir.

Ülkemizde oftalmoloji alanında yayınlanan özgün ya da çeviri şeklindeki kitap editör ve yazarlarının da bu konuda duyarlılık göstererek bilim dilimizin zenginleşmesi konusunda önemli katkılarda bulunmaları beklenir.

Bizden sonraki kuşaklara ve çocuklarımıza miras

Bu yazıyı, Türkçe'mizin ulusumuzun en kutsal varlığı olması konusunda büyük bir irade göstermiş olan ulu önderimizin sözlerinden yaptığım bir alıntı ile bitirmek istiyorum:

"Bu dünyadan geçerek Türk milletine veda edeceklerinin çocuklarına kendinden sonra yaşayacaklara, son sözü bu olmalıdır: 'Benim Türk milletine, Türk cemiyetine, Türklüğün istikbaline ait ödevlerim bitmemişti, siz onları tamamlayacaksınız. Siz de sizden sonrakilere benim sözümlü tekrar ediniz. Bu sözler bir ferdin değil, bir Türk Milleti duygusunun ifadesidir."

Bizden sonraki kuşaklara ana dilimizi bile miras bırakamadıktan sonra ulusumuzun istikbaline ait hangi ödevimizi tamamlamaktan bahsedebiliriz ki?

KAYNAKLAR

1. Turan Ş, Özel S: Türkçenin ve Dil Devriminin Öyküsü. Dil Derneği Yayınları, Baskıda.
2. Akalın ŞH: Türkçenin sorunları. Türk Dil Tarih Birliği sitesi [İnternet]. [atıf tarihi 2007 Nisan 23]. http://www.tdtkb.org/index.php?option=com_content&task=view&id=73&Itemid=34
3. Dündar A: Dünyanın en güzel dili Türkçe. Türk Dili Dergisi [İnternet] 2004 [atıf tarihi 2007 Nisan 23]. 17(102). <http://www.turkdilidergisi.com/102/alidundar.htm>
4. Aydın Köksal: Bilişime ve Bilim Dilinin Türkçeleşmesine Adanan Bir Yaşam [İnternet] 2004 [atıf tarihi 2007 Nisan 25]. http://www.turkcedunya.com/aydin_koksal_bilimin_turkceslesmesine_adanmis_bir_yasam
5. Sürel Z: Türkçe oftalmoloji terimleri. Türkçe Tıp Terimleri Toplantısı. s 109, İstanbul: İÜ-Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, 1982.
6. Dayanır V: Oftalmolojide Kısaltmalar Sözlüğü. [İnternet] [atıf tarihi 2007 Nisan 25] <http://www.tod-net.org/v3/toddata/seminerler/kisaltmalar.pdf>
7. Recep ÖF: Göz Bilimi Sözlüğü, 2006. [İnternet] [atıf tarihi 2007 Nisan 25] <http://www.tod-net.org/v3/toddata/seminerler/gozbilimi.doc>